

Webrecensie BMGN 126:2 (2011)

Edeler, Dennis, *De drinkwaterfluoridering. Tandartsen, staat en volksgezondheid in Nederland, 1946-1976* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2009; Houten: Bohn Stafleu Van Loghem, 2009, x + 374 blz., ISBN 978 90 313 5235 7).

De idee van fluoridering van drinkwater ter voorkoming van tandcariës werd in Nederland vlak na de Tweede Wereldoorlog onder luid gejuich uit Amerika binnengehaald. Nauwelijks dertig jaar later dwongen protesten uit de samenleving tegen de feitelijke invoering de overheid om haar plannen in te trekken. Vanuit een louter medisch-biologisch perspectief mag dit een vreemde gang van zaken heten. Uit proeven was namelijk gebleken dat toevoeging aan het drinkwater van een minimale hoeveelheid natriumfluoride het toen zeer ernstige probleem van de cariës met zestig procent zou verminderen. Daarbij kwam nog dat de anorganische stof naar beste weten geen schadelijke bijwerkingen had.

Vanuit sociaal-wetenschappelijk oogpunt is deze ontwikkeling natuurlijk niet zo vreemd: al vele malen is aangetoond dat de acceptatie van preventieve maatregelen niet alleen afhangt van biologische overwegingen; maatschappelijke, sociaal-ethische en politieke opvattingen spelen een minstens even belangrijke rol. Men denke in dit verband slechts aan de commotie die de vaccinaties tegen pokken en polio in het verleden hebben opgeleverd of aan de recente discussies rond het inenten tegen baarmoederhalskanker.

Tegen deze achtergrond, mag het uitgangspunt van Dennis Edeler veelbelovend worden genoemd: hij ziet de geschiedenis van de mislukte fluoridering als de resultante van interacties tussen een aantal groeperingen of groepen van belanghebbenden. Daartoe rekent hij de lokale en landelijke politieke partijen, de centrale overheid met haar adviesorganen (Gezondheidsraad, Raad voor de volksgezondheid, Commissie Voorlichting Fluoridering Drinkwater), de tandartsen (verenigd in de Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Tandheelkunde), de tandheelkundige faculteiten, de drinkwaterbedrijven en voorts allerlei groeperingen van al dan niet juridisch, medisch of tandheelkundig geschoolde voor- en tegenstanders van de fluoridering. Dat de auteur de pers als een groepering met eigen belangen buiten beschouwing laat, mag overigens worden betreurd, want

juist de pers blijkt met een nogal rellerige berichtgeving een belangrijke bijdrage te hebben geleverd aan de ondergang van het fluorideringsproject.

Edeler heeft een interessant beeld geschilderd van de gebeurtenissen die zich tussen 1946 en 1976 hebben afgespeeld. De auteur ziet in het gebeure een fase van opbouw, implementatie en afbraak. De eerste fase begon na de Tweede Wereldoorlog, toen de gunstige resultaten van fluoridering van drinkwater in Amerika bekend werden. De tweede fase volgde toen de Nederlandse overheid in 1960, op basis van een positief advies van de Gezondheidsraad, aan de lokale autoriteiten toestemming verleende om het drinkwater te fluorideren. Het begin van de derde fase situeert Edeler in 1968, toen een hevig protest losbarstte. Dat leidde er uiteindelijk toe dat de overheid de op diverse plaatsen reeds opgezette fluorideringsprojecten stopzette. In 1976 trok de minister van Volksgezondheid het wetsvoorstel in dat een algehele fluoridering mogelijk had moeten maken.

Toch kan de lezer zich afvragen of de auteur niet meer uit zijn onderwerp had kunnen halen. Edeler beschrijft heel zorgvuldig wat de verschillende belangengroeperingen allemaal deden of althans op papier zetten. Hoe het debat tussen de onderscheiden partijen en belangengroepen feitelijk verliep, komt echter niet overal even duidelijk uit de verf. Vragen over ontworpen strategieën, gesloten coalities, krachtsverhoudingen op het speelveld en beïnvloeding van veranderende verhoudingen en hun doorwerking op het verdere spel blijven goeddeels onderbelicht. Met een verwijzing naar de voetbalsport zou men kunnen zeggen, dat de auteur omstandig uit de doeken doet hoe de spelers over het veld liepen, maar niet vertelt hoe het spel nu feitelijk verliep.

Misschien had een in bestuurs- of beleidskundig opzicht wat steviger onderbouwing van het onderzoek hier soelaas geboden. Edeler koos niet voor een nomothetische maar voor een ideografische benadering; hij wilde geen sociale wetten of wetmatigheden boven water krijgen, maar een zo objectief mogelijke beschrijving leveren van wat zich met betrekking tot de drinkwaterfluoridering in Nederland in drie decennia heeft afgespeeld. De auteur beschrijft het handelen van de verschillende betrokkenen overwegend vanuit een buitenperspectief, met als consequentie dat hij aan het eind van het boek niet terugkomt op de rollen die de verschillende actoren hebben gespeeld en weinig zegt over het verloop van het spel als zodanig. In plaats daarvan doet hij een poging om 'de hoofdvraag van het onderzoek' te beantwoorden (327). Betrof die hoofdvraag in de 'Inleiding' nog de rol die de verschillende actoren in het verhaal van de mislukte fluoridering speelden, nu blijkt de auteur

ineens te willen gaan uitleggen welke factoren er allemaal toe hebben bijgedragen dat het met de fluoridering mis ging. Bij gebrek aan een 'eenduidig' antwoord verwijst hij naar de veranderende tijdgeest en naar een zestal factoren waarvan niet eens geheel duidelijk is hoe deze zich verhouden tot die veranderende tijdgeest.

Niettemin staande deze aanvechtbaar te noemen afsluiting van dit proefschrift heeft Dennis Edeler nuttig werk verricht. Het resultaat van zijn geschiedkundige toewijding bestaat uit vele gegevens waarmee sociaal-wetenschappelijke (gezondheids)onderzoekers verder kunnen als ze de nog steeds actuele problemen rond de acceptatie van collectief preventieve programma's nader willen onderzoeken.

A.H.M. Kerkhoff, Universiteit Twente

Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Go, Sabine, *Marine Insurance in the Netherlands 1600-1870: A Comparative Institutional Approach* (PhD Vrije Universiteit Amsterdam 2009; Amsterdam: Aksant, 2009, 332 pp., ISBN 978 90 5260 343 8).

Sabine Go has written an institutional history about the rise of marine insurance in three different Dutch locations. In the first, Groningen and its semi-rural region, tight social networks based on local kinship and custom established 'mutual aid boxes' in the early 1600s. Physical containers held the contributions of shipping families who bore together the financial risks of each member of the subscribing group, to pay for commercial losses of their members and provide charity to local families in times of need. Like the 'moral economy' that scholars find in myriad early modern European communities – and which Go does not address – mutual aid subscribers in a community were assessed equally for marine risks, and those who suffered losses at sea were paid according to community justice. Payments were made immediately, based on damages incurred or claims submitted to an overseeing group; middlemen's fees did not exist and fraud could be punished easily with ostracism; the ultimate goal of mutual aid boxes was to prevent a community member from falling into poverty.

Go's second location, the thriving port of Amsterdam, followed a very different path to insuring the risks of commerce. In a long chapter on Amsterdam's insurance practices in the 1600s, she corroborates the findings of many other scholars who argue that private and informal insuring had a remarkable tenacity, despite the rise of a few powerful interest groups that wanted to regulate and institutionalize insurance companies. Amsterdam merchants, who often worked in tight networks of shipbuilders, bankers, suppliers, captains, and foreign correspondents, serviced lines of credit and insurance for other merchants. Some built up retinues of notaries, cashiers, underwriters, and scribes to support expanding commercial investments; many invested in real estate and bonds, or extended loans to foreign merchants. In the absence of corporate insurance, the Amsterdam Exchange served as a hub where merchants associated daily for commercial transactions. In Amsterdam, Go argues, formal insurance institutions were eschewed by a triangle of interests: wealthy underwriters looking for places to invest their capital, merchants who needed protection for goods and boats at sea, and the